

MİLLİ BİRLİK KOMİTESİ TUTANAKLARINDA “ATATÜRK”

Asil KAYA*

Özet

27 Mayıs 1960'da Türkiye'de Cumhuriyet Tarihi'nin ilk askeri darbesi gerçekleştirilmişti. Darbeye giden sürecin şekillenmesinde en önemli güdüleyicilerden birisi de “Atatürk” algısı olmuştu. Demokrat Parti'nin (DP) iktidar olduğu yıllarda güç kazanan tarikatların “Atatürk”e yönelik saldırgan tutumları, DP'nin uygulamalarından rahatsız olanları bir araya getirmişti. Örneğin Siyasal Bilgiler Fakültesi'nin Milli Eğitim Bakanlığı emrine verilmesi fikri öğrenciler tarafından “Fakültemiz medreseye ifrağ edilse bile Atatürk'e, inkılâplara olan inançlarımızdan feragat etmeyeceğiz” sözleriyle eleştiriliyordu.

“Atatürk”, 27 Mayıs Darbesi'nin hemen öncesinde meydana gelen ve darbeye giden süreci olgunlaştıran gençlik hareketlerinde de önemli bir unsur olarak ön plana çıkarılmıştı. İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dekanı Naci Şensoy'a göre gençlerin hareketlerindeki manayı Atatürk prensiplerinin gerçek mertebesinde aramak gerekiyordu. Söz konusu hareketlerin içinde yer alan gençler de o günleri anlatırken sürekli olarak Atatürk'e ve onun manevi mirasına atıfta bulunuyorlardı. Üstelik hareketler esnasında Atatürk hem resimleriyle hem Gençliğe Hitabe'yle hem de Bursa Nutku'yla bayraklaştırılıyordu.

Atatürk ve onun düşünsel kodlarının hakimiyeti, 27 Mayıs Darbesi'nden sonra oluşturulan Milli Birlik Komitesi'nin (MBK) tartışmalarına ve uygulamalarına da sirayet etmişti. Bu durumu MBK toplantılarındaki tutanaklarından takip etmek mümkündü. Öyle ki Atatürk ve onun oluşturduğu düşünce sistemi; dış politikanın şekillenmesi, yönetim biçiminin tespiti, seçme ve seçilme yönteminin belirlenmesi, yasalardaki Türkçeleştirme faaliyetleri ve daha birçok noktada temel dayanak noktasıydı. Dahası MBK'nin faaliyetlerinde Atatürk'e yönelik belirgin bir yüceltme gayreti dikkat çekiyordu. Devlet tarafından verilecek en prestijli nişana “Atatürk Nişanı” adının verilmesi ve 10 Kasım'a denk gelen haftanın “Atatürk Haftası” ilan edilmesi Atatürk'ü yüceltme girişimlerinden yalnızca

* Dr., asilkaya@msn.com.

birkaçıydı. Özellikle "Atatürk Haftası" konusundaki tartışmalar, aynı zamanda MBK içerisindeki görüş ayrılıklarının belirginleşmesinde etkili olmuştu.

Atatürk Orman Çiftliği'nin Ziraat Fakültesi'ne devredilmesine yönelik kanun teklifi örneğinde olduğu gibi, bazı kanunlar indirgemeci bir bakışla Atatürkçülüğün göstergesi olarak değerlendiriliyordu.

Yeni Anayasa'nın esaslarının görüşülmesi sırasında özellikle "milliyetçilik" kavramı üzerinden yürütülen düşünsel tartışmalarda da ana dayanak noktası Atatürk olmuştu.

Bu çalışmada, Atatürk'ün ve ona atfedilen düşünce sisteminin 27 Mayıs 1960'taki askeri darbenin ardından kurulan MBK'nın toplantılarına yansımaları ve etkileri ele alınacaktır. MBK'ya ait toplantı tutanaklarının yanı sıra döneme ilişkin süreli yayınlar ve diğer telif eserler çalışmanın kaynakçasını teşkil edecektir.

Anahtar Kelimeler: Cumhuriyet Halk Partisi, Toprak Reformu, Tarım Reformu, Türkiye Cumhuriyeti, Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu.

“ATATÜRK” IN THE MINUTES OF THE NATIONAL UNITY COMMITTEE

Abstract

On May 27, 1960, the first military coup in the History of the Republic was carried out in Türkiye. One of the most important motivations in shaping the process leading to the coup was the perception of "Atatürk". The aggressive attitudes of the sects, which gained power in the years when the Democratic Party (DP) was in power, towards "Atatürk" brought together those who were disturbed by the practices of the DP. For example, the idea of placing the Faculty of Political Sciences under the command of the Ministry of National Education was criticized by the students with the words, "Even if our faculty is converted to a madrasah, we will not renounce our belief in Atatürk and the revolutions."

“Atatürk” was also highlighted as an important element in the youth movements that took place just before the 27 May Coup and matured the process leading to the coup. According to Naci Şensoy, Dean of Istanbul University Faculty of Law, the meaning of the young people's actions had to be sought in the real level of Atatürk's principles. While describing those days, the young people involved in these movements were constantly referring to Atatürk and his spiritual heritage. Moreover, during the movements, Atatürk was flagged with his paintings, the Address to the Youth, and the Bursa Speech.

The dominance of Atatürk and his intellectual codes also affected the discussions and practices of the National Unity Committee (MBK), which was formed after the May 27 Coup. It was possible to follow this situation from the minutes of the MBK meetings. So much so that Atatürk and his thought system; shaping the foreign policy, determining the form of government, determining the method of election, Turkishization activities in the laws and many other points were the mainstay. Moreover, a clear effort to glorify Atatürk was striking in the activities of MBK. Naming the most prestigious medal to be awarded by the state, the Order of Atatürk, and declaring the week that coincides with 10 November as "Atatürk Week" were just a few of the attempts to glorify Atatürk. Particularly, the discussions on "Atatürk Week" were also effective in clarifying the differences of opinion within the MBK.

As in the example of the law proposal for the transfer of Atatürk Forest Farm to the Faculty of Agriculture, some laws were regarded as indicators of Kemalism with a reductionist perspective.

While discussing the principles of the new Constitution, Atatürk became the mainstay of the intellectual discussions, especially over the concept of "nationalism".

In this study, the reflections and effects of Atatürk and the thought system attributed to him on the meetings of the MBK, which was established after the military coup on May 27, 1960, will be discussed. In addition to the meeting minutes of MBK, periodicals and other copyrighted works of the period will constitute the bibliography of the study.

Keywords: Republican People's Party, Land Reform, Agrarian Reform, Republic of Turkey, Land Reform Law

GİRİŞ

Mustafa Kemal Atatürk; askeri dehası, siyasi zekâsı, kişilik özellikleri ve farklı yönleriyle Türk Tarihi'nin seyrinde başat rol oynamış bir liderdir. Özellikle askeri alandaki başarıları, Kurtuluş Savaşı sürecindeki önderliği ve Cumhuriyet'in ilanı başta olmak üzere siyasi alanda gerçekleştirilen köklü devrimlerdeki rolü, onu hayatta olduğu yıllardan itibaren Türk milletinin kült lideri haline getirmişti. Lideri kutsayan monarşik gelenekten gelen Türk milletinin Atatürk'ü kurtarıcı bir lider olarak kült haline getirmesi doğal bir durumdu. Ayrıca kültürel alandaki öncülüğü ve düşünsel alandaki teorisyenliğiyle kendi adıyla anılacak fikir akımının doğuşuna da ortam hazırlamıştı. Böylece Mustafa Kemal Atatürk, Türk kamusal yaşamının merkezine yerleşmiş¹ ve mitolojik karaktere dönüşmüştü.²

Türk düşünce hayatında *Kemalizm* ile *Atatürkçülük* kavramlarının aynı anlama gelip gelmediği tartışmaları bir kenara bırakılacak olursa Atatürk'ün eylem, söylem ve düşünceleri üzerine şekillenen fikir akımı; onun ölümünden sonra dahi güçlü bir şekilde varlığını sürdürmeye devam etti. Deyim yerindeyse Türkiye'de siyasal alanın bir tür sivil dini haline getirilmişti.³

Atatürk'ün hayatın hemen hemen her alanına sirayet eden güçlü karakteri ve halkın bu karaktere karşı beslediği sevgi ve saygı, onun zaman zaman meşrulaştırma aracı olarak kullanılmasına yol açmıştı. Öyle ki siyasal alanda gerçekleştirilecek bir eylem üzerine yapılan tartışmalarda *Çünkü Atatürk, Atatürk olsaydı, Atatürk yaşasaydı* gibi ifadeler sıkça kullanılmaya başlamıştı.

1950'de iktidara gelen Demokrat Parti'nin (DP) uygulamalarının Atatürk'le ve onun fikirleriyle uyuşmadığı algısı, Atatürk'e ve Atatürkçülüğe yönelik hassasiyeti artırmıştı. Özellikle DP'ye yönelik rahatsızlıkların had safhaya ulaştığı 1957 sonrası dönemde muhaliflerin bayrağı *Atatürk*, söylemleriye *Atatürkçülük* olmuştu. 27 Mayıs 1960'daki darbe öncesinde meydana gelen öğrenci eylemlerinde bu durum net bir biçimde görülmüştü. Bu nedenle DP karşıtı eylemlere ılımlı yaklaşım sergileyen ordu mensupları

¹ Hasan Ünder, “Atatürk İmgisinin Siyasal Yaşamdaki Rolü”, **Modern Türkiye’de Siyasal Düşünce-2: Kemalizm**, Ed. Tanıl Bora, İletişim Yayınları, İstanbul, 2006, s.140.

² Kemal Görmez, F. Gökçen Çetin, “1923-1938 Döneminin Popüler Mitolojisi: Atatürk Kültü”, **Akademi Sosyal Bilimler Dergisi**, C 5, S 15, Ankara, 2018, s.59.

³ Ünder, agm., s.151.

tarafından gerçekleştirilen askeri darbeye de *Atatürk* ve *Atatürkçülük* vurgusu ihmal edilmemişti.

Atatürk ve *Atatürkçülük*, darbe sonrası kurulan Milli Birlik Komitesi (MBK) toplantılarında sık sık kullanılan kavramlardı. Elbette 24 Haziran 1960-24 Ekim 1961 tarihleri arasında gerçekleştirilen oturumlara ait tutanaklarda Atatürk'e 176 kez atıfta bulunulması bir tesadüf değildi. Özellikle milliyetçilik ve Atatürk Orman Çiftliği'nin akıbeti konuları başta olmak üzere birçok konuda tarafların birbirine üstünlük sağlayabilmek için tutundukları dal ve görüşlerini kabul ettirebilmek için öne sürdükleri meşruiyet kaynağı yine *Atatürk* olmuştü.

27 Mayıs'a Giden Süreçte Atatürk Algısı

14 Mayıs 1950'de iktidara gelen DP'nin Atatürk'le özdeşleşen Halkevleri ve Halkodalarını kapatması, Atatürk'ün partisi olarak kabul edilen CHP'nin mallarına el koyması, ezanın Türkçe okunması uygulamasına son vermesi, DP Genel Başkanı ve Başbakan Adnan Menderes'in 29 Kasım 1955 tarihli DP Grup Toplantısı'nda milletvekillerine hitaben "Sizin kuvvetiniz o kadar büyüktür ki hilafeti dahi geri getirebilirsiniz"⁴ demesi, Atatürk'e ve onun fikirlerine aykırı kararlar olarak ön plana çıkmıştı. Bu uygulamalara ilaveten 7 Şubat 1951'de ticani tarikatı mensuplarının Kırşehir'de Atatürk büstüne saldırımları Atatürk'e yönelik hassasiyeti artırmıştı. Öyle ki Atatürk, korunması gereken bir *kutsal* haline gelmişti. Buradan hareketle TBMM'de 25 Temmuz 1951'de kabul edilen 5816 sayılı *Atatürk Aleyhine İşlenen Suçlar Hakkında Kanun*'la⁵ Atatürk'e manevi kişiliğine yönelik saldırıların engellenmesi amaçlanmıştı. Ancak söz konusu yasaya rağmen Atatürk heykellerine ve büstlerine yönelik saldırılar devam etmişti.⁶

1955'ten itibaren siyasi alandaki otoriterleşmeyle⁷ birlikte Atatürk hassasiyeti, iktidara eleştiri olarak yönelmişti. İktidarı eleştirenler içerisinde

⁴ "Bütün Vekiller İstifa Ettirildiler, Menderes de Gece İstifasını Verdi", *Vatan*, S 5226, 30 Kasım 1955, s.1; *Vatan* gazetesi ertesi günkü nüshasında Menderes'in söz konusu grup toplantısında milletvekillerine yalnızca Anayasa sınırları içerisinde her güce sahip olduklarını söylediğini yazmıştı. Böylece üstü örtülü bir tekzip yayınlamıştı. Muhtemeldir ki Menderes'in söylediği sözlerin yarattığı tepkiler, gazeteyi söylem değişikliğine mecbur bırakmıştı. "Menderes'in Grupun Salâhiyetine Dair Söylediği Sözler", *Vatan*, S 5227, 1 Aralık 1955, s.7.

⁵ "Atatürk Aleyhine İşlenen Suçlar Hakkında Kanun", *Resmî Gazete*, S 7872, 31 Temmuz 1951, s.1713.

⁶ "Ticani'lerin Şeyhi İle 12 Müridi Tevkif Edildi", *Akşam*, S 11757, 28 Haziran 1951, ss.1-2.

⁷ Siyasi alandaki otoriterleşme, özellikle basın mensuplarına yönelik uygulamalarla kendisini göstermişti. Yalnızca 17 Mart 1954-14 Mayıs 1958 arasında 1161 gazeteci hakkında kovuşturma açılmış ve bunların

öğrencilerin sayısı da bir hayli artmıştı. Örneğin Siyasal Bilgiler Fakültesi'nin Milli Eğitim Bakanlığı emrine verilmesine yönelik girişime, SBF öğrencileri “Fakültemiz medreseye ifrağ edilse bile Atatürk'e, inkılâplara olan inançlarımızdan feragat etmeyeceğiz” sözleriyle karşı çıkmışlardı.⁸

28 Nisan 1960'da İstanbul Üniversitesi öğrencilerinin DP iktidarına karşı gerçekleştirdiği eylemde polisle karşı karşıya geldiklerinde Atatürk posterlerini taşımaları, sürekli olarak Gençliğe Hitabe'yi ve Bursa Nutku'nu okumaları, özellikle DP karşıtı öğrenci eylemlerinde Atatürk'ün ve Atatürkçülüğün güdüleyici bir role sahip olduğunu göstermekteydi.⁹ Bu gelişmeler, Nadir Nadi'nin deyimiyle DP'yi, o günlerde gençlikten ve Atatürk'ten adamakıllı yıldırılmıştı.¹⁰ İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dekanı Prof. Dr. Naci Şensoy, 28 Nisan'daki öğrenci hareketlerinin manasını Atatürk prensiplerinin gerçek mertebesinde aramak gerektiğini söyleyerek,¹¹ Hukuk Fakültesi Talebe Cemiyeti Sekreteri Bozkurt Nuhoğlu ise mücadele gücünü Atatürk'ten aldıklarını ifade ederek¹² Atatürk'ün bu süreçteki güdüleyici rolünü ortaya koymuşlardı.

Bu rol, 5 Mayıs 1960'da Ankara-Kızılay Meydanı'nda gerçekleştirilen eylemde hep bir ağızdan söylenen marşta yer alan “Türk gençliği korkmam diyor / Hürriyeti satmam diyor / Atatürk'ün yolundayım / Ben bu yoldan sapmam diyor”¹³ şeklindeki dizelerle bir kez daha vurgulanmıştı.

27 Mayıs'ın Meşruiyet Dayanağı: Atatürk

27 Mayıs 1960 sabahı radyo yayını aracılığıyla okunan bildiriyle Cumhuriyet Tarihi'nin ilk askeri darbesi gerçekleştirilmişti. Emir-komuta zincirinin dışına çıkılarak ordu hiyerarşisine aykırı bir biçimde alt rütbedeki subaylar eliyle gerçekleştirilen darbe, Türk Siyasi Tarihi'nde önemli bir

238'i mahkûm olmuştu. Zehra Arslan, “Siyasilerin Beyanatları Çerçevesinde 27 Mayıs Darbesine Gidiş Süreci (27 Ekim 1957-27 Mayıs 1960)”, *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, S 204, İstanbul, 2013, s.80.

⁸ Muammer Taylak, *Saltanat, 2. Meşrutiyet ve 1. Cumhuriyet'te Öğrenci Hareketleri*, Başnur Matbaası, Ankara, 1969, s.272.

⁹ Atatürk ve Atatürkçülüğün gençlik hareketleri üzerindeki etkisi için Bkz. Asil Kaya, *Modernleşme Sürecinde Türkiye'de Gençlik Hareketleri 1865-1960*, Libra Yayınları, İstanbul, 2021, ss.493-497.

¹⁰ Nadir Nadi, *27 Mayıs'tan 12 Mart'a*, Sinan Yayınları, İstanbul, 1971, ss.30-31.

¹¹ Ali İsmet Gencer, *Hürriyet Savaşı*, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Talebe Cemiyeti Yayını, İstanbul, 1961, s.65.

¹² Gencer, *age.*, ss.98-100.

¹³ A.Ö. Öymen, “Hürriyet Yolundaki İlk Bulvar Gösterisi”, *Ulus*, S 13264, 4 Ağustos 1960, s.4.

kırılma noktasını teşkil etmekteydi. Zira doğrudan doğruya DP Hükümeti’ni hedef alan darbeye birlikte 10 yıldır süregelen DP iktidarı sona ermiş, ordu mensupları yönetime el koymuştu. Derhal Kara Kuvvetleri Eski Komutanı Cemal Gürsel’in başkanlığında yasama ve yürütme görevini üstlenecek bir kurul oluşturulmuştu.¹⁴ “Milli Birlik Komitesi” (MBK) adını taşıyan kurul, 30 Mayıs 1960’da ilk toplantısını gerçekleştirmiş ve toplantı sonrası yayınladığı şu kararnameyle görevine başlamıştı:

30 Mayıs 1960 Pazartesi günü saat 10.00’da Başvekalette Milli Birlik Komitesi Başkanı ve Başvekil Cemal Gürsel’in başkanlığında yeni kabine ilk toplantısını yapmıştır.

Bu toplantıda:

- a- Muhterem vatandaşlarımızın demokratik nizamlar çerçevesi dahilinde maddi ve manevi istirahatte kavuşturulmaları için gerekli tedbirlerin süratle alınmasına, partili ve partisiz herkesin eşit hak ve muamelelere tabi tutulmasına;*
- b- Herhangi üzücü hadiseye sebep olacak kardeş münakaşa ve mücadelesine mani olmak maksadıyla parti faaliyetlerine şimdilik katiyetle müsaade edilmemesine;*
- c- İspat hakkını lağveden veya basını kayıt altına koyan kanunlar gibi esas hak ve hürriyetleri tahdit eden kanun ve hükümlerin lağvına ve bu konuda Adliye Vekaletinin kısa zamanda gerekli hazırlıkları yapmasına;*
- d- İktisadi ve mali durumun süratle ıslahı ve vatandaş geçim şartlarının süratle kolaylaştırılması için gerekli tedbirlerin alınmasına;*
- e- Devletin evvelce yabancı devletlere karşı girişmiş bulunduğu siyasi, askeri, iktisadi ve mali bütün taahhütlerin muteber sayılarak buna göre gerekli işlemlerin yapılmasına;*
- f- Müttefik ve dost memleketler başta olmak üzere komşu memleketler ve bütün dünya milletleriyle dostça münasebetlerde bulunulmasına*

¹⁴ Kurulun kaç kişiden ve kimlerden oluşacağı tartışma konusuydu. Çünkü darbenin ilk günlerinde hem Ankara’da hem de İstanbul’da toplantılar yapan iki ayrı kurul mevcuttu. Haziran ayına değin gerçekleştirilen toplantılarda net bir sayı belirlenememişti. Öyle ki kurulun 20 kişiden oluşmasını talep eden grubun yanı sıra 70 kişiden olmasını isteyen grup da vardı. Nihayetinde 1960 yılının Haziran ayında gerçekleştirilen toplantıda kurulun 38 kişiden oluşması konusunda karara varıldı. Abdi İpekçi, Ömer Sami Coşar, **İhtilalin İcyüzü- 1.Cilt**, Uygun Yayınevi, İstanbul, 1965, ss.298-301.

*ve barışa hizmetin dış politikanın temel prensibi olarak kabul edilmesine karar verilmiş ve Vekiller vazifelerine başlamışlardır.*¹⁵

MBK, faaliyetlerine başlamasından çok kısa bir süre sonra ikiye bölünmüştü. Bir yanda Türkiye gibi ülkelerin demokratik rejim içinde kalkınamayacağını ve Atatürkçü reformları yapmak için güçlü bir otoriter idarenin kurulması gerektiğini, bu aşamadan sonra demokratik rejime geçilmesinin uygun olacağını düşünenler yer almaktaydı.¹⁶ Öte yandaysa bu görüşü askeri diktatörlük olarak nitelendirenler bulunmaktaydı.¹⁷ Teorik çerçevede söylenecek olursa birinci grup *hükmedici askeri rejimi*, ikinci grup ise *muhafız tipi askeri rejimi* savunmaktaydı.¹⁸ Hiç kuşku yok ki darbeyi gerçekleştiren kadronun belirgin bir planının bulunmaması, söz konusu parçalanmanın en etkili faktörlerinden birisi olmuştu. Esasında plansızlığın etkisi, henüz darbenin gerçekleştiği sıralarda kendisini göstermişti. Zira darbeyi meşru kılabilmek için güçlü ve geçerli bir enstrümana ihtiyaç duyulmuştu. Bu enstrüman da DP Dönemi’nde sıklıkla örselendiği düşünülen ve özellikle gençlik hareketlerinde bayrak haline gelen *Atatürkçülük*’tü. Örsan Öymen, Atatürkçülüğün darbe için meşruiyet kaynağı oluşunu şu ifadelerle açıklamaktaydı:

İhtilalden sonra ne olacak?

Canım o, sonraki işti. Ne yapılacağı belliydi: Atatürkçülük.

*Atatürkçü bir Anayasa, Atatürkçü bir Seçim Yasası...*¹⁹

Nadi’nin “Ben 27 Mayıs’ı daha ziyade Atatürk’ün ve Atatürkçülüğün parlak bir zaferi olarak karşıladım. O gün yurdumuzda insana ferahlık verici bir Atatürk havası estiğini ciğerlerimde duydum”²⁰ şeklindeki ifadesi, bu enstrümanın darbeciler açısından doğru bir tercih olduğunu göstermektedir.

¹⁵ BCA, 30-18-1-2 / 155-1-1 (30.05.1960).

¹⁶ Özdağ’ın “radikaller” olarak adlandırdığı bu grubun etkin üyeleri arasında Alparslan Türkeş, Dündar Taşer, Mustafa Kaplan, Rıfat Baykal, İrfan Solmaz, Numan Esin ve Muzaffer Özdağ idi. Ümit Özdağ, **Menderes Döneminde Ordu Siyaset İlişkileri ve 27 Mayıs İhtilali**, 2. Baskı, Boyut Yayınları, İstanbul, 2004, ss.281-283.

¹⁷ Örsan Öymen, **Bir İhtilal Daha Var... 1908-1980**, 4. Baskı, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1987, ss.239-240.

¹⁸ Levent Börklüoğlu, “27 Mayıs Askeri Darbesi Sonrasında Ordu İçinde İktidar Mücadelesi: Milli Birlik Komitesi ve Silahlı Kuvvetler Birliği”, **Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, C 1, S 2, Osmaniye, 2017, s.16,

¹⁹ Öymen, *age.*, s.238.

²⁰ Nadi, *age.*, s.44.

27 Mayıs 1960 sabahı saat 05.15'te Ankara Radyosu'nda okunan tebliğde “Büyük Atatürk'ün yurtta sulh, cihanda sulh prensibi bayrağımızdır”²¹ ifadelerine yer verilmesi, Atatürk'ün ve Atatürkçülüğün 27 Mayıs Darbesi'nin meşruiyet kaynağı olacağını işaretliydi. Nitekim darbe sonrası yeni anayasayı hazırlamak üzere oluşturulan komisyonun tespit ettiği esaslara ait raporda 27 Mayıs Darbesi'nin gerekçelerinden birisi olarak DP'nin Atatürk inkılapları aleyhine tavır takınmasına da vurgu yapılmıştı.²² Ayrıca MBK Üyesi Kadri Kaplan, 10 Eylül 1960 tarihli oturumda MBK'nin amaçlarından birisinin de “tarafsız ve faziletli bir idare kurmak” olduğunu söylemişti. Ancak bu idarenin Atatürk inkılâplarına dayanmasını da şart koşmuştu.²³

Atatürk ve Atatürkçülüğün darbenin meşruiyet kaynağı olarak kullanıldığını gösteren bir başka husus da darbe sonrasında propaganda amacıyla okullara dağıtılmak üzere hazırlanan broşür ve ek kitaplarda göze çarpmaktaydı. Bu broşür ve kitaplarda 27 Mayıs Darbesi, Atatürk'ün ön plana çıkarıldığı resimler ve “Atatürk yolu ve inkılâplarına bağlılık” vurgusunun yapıldığı²⁴ yazılar vasıtasıyla anlatılmıştı.

Milli Birlik Komitesi Tutanaklarında Atatürk

27 Mayıs Darbesi'nin ardından ülkede idareyi ele alan MBK, özellikle siyasal alanda yeni bir yapılanmaya yönelmişti. Bu yönelimde darbenin meşruiyet kaynağı olarak görülen *Atatürk* ve *Atatürkçülük* kavramları yine ön plandaydı. Yasama ve yürütmeyi elinde tutan MBK'nin görev yaptığı süre içerisinde gerçekleştirilen toplantılarda bu hususu net bir şekilde gözlemlemek mümkündür. MBK toplantılarında Atatürk, “çok büyük, dahi yaratılıştaki olan” kişi olarak tanımlanmaktaydı. Hatta bazı üyeler, hata yapma ihtimallerini “Atatürk bile hayatta hata yapmıştır”²⁵ diyerek peşinen aklamaktaydı.

Yeni anayasanın hazırlanması esnasındaki tartışmalarda, Atatürk Orman Çiftliği'nin Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi'ne devrine yönelik görüşmelerde en çok değinilen konu *Atatürk* ve *Atatürkçülük*'tü. Dahası Atatürk adına “nişan” verilmesi ve Atatürk'ün ölüm yıldönümü olan 10

²¹ BCA, 30-1-0-0 / 40-236-18 (27.05.1960)

²² BCA, 30-1-0-0 / 16-86-4 (01.06.1960)

²³ T.C. Milli Birlik Komitesi Genel Kurul Toplantısı, C 1, B 9, 10 Eylül 1960, s.3.

²⁴ Mehmet Ö. Alkan, “27 Mayıs, Resmî Tarih ve Resmî İdeoloji”, *Birikim*, S 326-327, İstanbul, Haziran-Temmuz 2016, s.213.

²⁵ T.C. Milli Birlik Komitesi Genel Kurul Toplantısı, C 5, B 71, 5 Ocak 1961, s.82.

Kasım’a denk gelen haftanın “Atatürk Haftası” olarak ilan edilmesi, MBK toplantılarının dikkat çekici konuları olmuştur.

Yeni Anayasa Tartışmalarında Atatürk

Darbenin hemen ardından yeni anayasa çalışmalarına başlanmıştır. MBK’nin 13 numaralı tebliğiyle yeni anayasayı hazırlama görevi İstanbul Üniversitesi Rektörü Ord. Prof. Dr. Sıddık Sami Onar başkanlığında oluşturulan heyete verilmiştir.²⁶ Daha sonra, çalışmalar 6 Ocak 1961 tarihinde göreve başlayan Temsilciler Meclisi bünyesinde kurulan Anayasa Komisyonu tarafından yürütülmüştür. Nihayetinde MBK da sürece müdahil olmuştur. Özellikle darbenin meşruiyeti açısından önem arz eden yeni anayasanın taslak metnindeki maddeler teker teker tartışmaya açılmış ve oylanmıştır. Bu tartışmalarda darbenin meşruiyet kaynağı olarak görülen *Atatürk* ve *Atatürkçülük* kavramlarının sık sık dile getirilmesi gözden kaçmamıştır. Özellikle yeni anayasa metninde Atatürk’ün ilkesel konularda merkeze oturtulmasına özen gösterilmiştir.

Yeni anayasa taslağının *Başlangıç* maddesinde ülkenin kompozisyonunda dönüşüme yol açan ve bu dönüşümü gerçekleştiren Türk milletinin “Atatürk Devrimlerine bağlılığın tam şuuruna sahip” olduğu vurgulanmaktaydı. MBK içerisinde bu ifadeye karşı çıkan yoktu. Ancak bu ifadelerden faydalanarak militarist ruhun yeni anayasada güçlü bir şekilde hissettirilmesini isteyen bir grup vardı. Örneğin silahlı kuvvetlerin 27 Mayıs Darbesi’ndeki rolünün anayasanın *Başlangıç* maddesinde belirtilmesini isteyen MBK Üyesi Ahmet Yıldız, bu isteğini “silahlı kuvvetlerin yaptığı faaliyetlerden dolayı isminin bu ibarede yer almasının doğru olacağı kanaatindeyim”²⁷ diyerek dile getirmişti.

Bir diğer MBK Üyesi Kadri Kaplan ise *Başlangıç* maddesinde Atatürk’ün kurduğu Türk devletine ve onun ideallerine vurgu yapılmasını istemiştir. Bunun için de söz konusu maddenin başına şu ifadelerin konulmasını istemiştir:

Tarihi boyunca bağımsız yaşamayı, hak ve hürriyetleri için savaşmayı kendisine düstur edinmiş olan Türk milleti, Büyük Evlâdı Atatürk’ün önderliğinde kurduğu yeni Türk Devleti ile mutlu bir geleceğe doğru hızla ve kıvançla ilerlerken, iktidara geldikten sonra, verdiği bütün sözleri unutarak her türlü zihniyet ve davranışlarıyla Anayasa ve hukuk dışı bir idareyi kuran

²⁶ Resmî Gazete, S 10515, 30 Mayıs 1960, s.1451.

²⁷ T.C. Milli Birlik Komitesi Genel Kurul Toplantısı, C 6, B 81, 9 Mayıs 1961, s.4.

ve böylece hak ve hürriyetler üzerinde ağır bir baskıya, sosyal ve ekonomik bünyede derin ızdıraplara sebep olan iktidara karşı direnme hakkını kullanarak 27 Mayıs 1960 Devrimini yapmış ve...²⁸

Kaplan'ın isteği büyük ölçüde kabul görmüştü. Yeni anayasa halkoylamasına sunulduğunda *Başlangıç* maddesinin başında “Tarihi boyunca bağımsız yaşamış, hak ve hürriyetleri için savaşmış olan; Anayasa ve hukuk dışı tutum ve davranışlarıyla meşruluğunu kaybetmiş bir iktidara karşı direnme hakkını kullanarak 27 Mayıs 1960 Devrimini yapan Türk Milleti;” ifadeleri yer almıştı.

MBK toplantılarında yeni anayasa taslağına yönelik görüşmelerde en dikkat çeken konu hiç kuşku yok ki *milliyetçilik* kavramı olmuştü. Milliyetçilik kavramı, görüşmeler sırasında Atatürk'le ilişkilendirilen kavramlardan birisi olarak sıkça dile getirilmişti. *Cumhuriyetin nitelikleri* kısmını içeren 2. maddede “Türkiye Cumhuriyeti, insan haklarına dayanan, millî, demokratik, laik ve sosyal bir hukuk devletidir” ifadesi yer almaktaydı. MBK üyesi Suphi Karaman, 9 Mayıs 1961 tarihli oturumda 2. maddede *milli* ifadesinin yerine *milliyetçilik* kavramının kullanılmasını önermişti.²⁹ Kadri Kaplan ise maddeye “Türkiye milliyetçiliğe dayanan, demokratik, sosyal hukuk devletidir” ifadelerinin eklenmesini belirterek Karaman'a paralel bir söylemde bulunmuştu. Bunu da “Atatürk'ün veciz sözü olan Türk öğün, çalış, güven ve ne mutlu Türk'üm diyene sözlerinden cesaret alarak” dile getirmişti.³⁰

Karaman ve Kaplan'ın konuşmalarının ardından söz alan Ahmet Yıldız, Karaman ve Kaplan'ı “Mehmet Emin Yurdakul, Ziya Gökalp milliyetçiliği fikir sahasında kullanmışlar, sonra Atatürk almış, Anayasaya sokmuştur. Bunun Anayasadan çıkarılması, bir çekingenliği ifade eder. Osmanlılar da milliyetçi idi. Ama Türkiye Cumhuriyeti devrinde milliyetçilik ön plana geçmiştir. Şimdi buradan milliyetçiliğin çıkarılması bir dönüşü ifade eder”³¹ diyerek desteklemişti. Yıldız'ın bu sözleri, tartışmaya tarihsel bir derinlik kazandırmıştı. Bunun üzerine Mehmet Özgüneş, bu derinlikten istifade ederek kendinden önceki hatiplere arka çıkmak istemişti. Mehmet Özgüneş'e göre milliyetçilik, Atatürk'le birlikte tüm ayrıştırıcı kabuklarından ayrılmış ve faydalı hale gelmişti. Çünkü Atatürk'ün devrimleri hem Batıcılık hem de

²⁸ T.C. Milli Birlik Komitesi Genel Kurul Toplantısı, C 6, B 87, 17 Mayıs 1961, s.4.

²⁹ T.C. Milli Birlik Komitesi Genel Kurul Toplantısı, C 6, B 81, 9 Mayıs 1961, s.7.

³⁰ T.C. Milli Birlik Komitesi Genel Kurul Toplantısı, C 6, B 81, 9 Mayıs 1961, s.8.

³¹ T.C. Milli Birlik Komitesi Genel Kurul Toplantısı, C 6, B 81, 9 Mayıs 1961, s.8.

milliyetçilik esasına dayanmaktaydı. Şayet milliyetçilik olmazsa Atatürk’ün devrimleri de yarım kalırdı. Bu nedenle Özgüneş’in deyiimiyle “Anayasadan milliyetçilik umdesini çıkarmak demek Atatürk’ün sağ kolunu kesmek demektir”. Milliyetçiliğin İttihat ve Terakki’nin üç simge ismi olan Cemal Paşa, Enver Paşa ve Talat Paşa’nın imparatorluğa hakim olduğu dönemde son derece karışık bir görünüme sahip olduğunu öne süren Özgüneş, bu kavramın Atatürk’ün düşünce hayatında tam ve mütekamil halini bulduğunu söylemiş ve bu nedenle MBK üyelerine “bizim milliyetçiliğimiz Atatürk milliyetçiliğidir”³² diyerek seslenmişti.

Milliyetçilik kavramının yeni anayasada yer almasını savunan MBK üyelerinden birisi de Suphi Gürsoytrak’tı. Gürsoytrak da bu yöndeki talebini Atatürk’e dayanarak dile getirmişti. Gürsoytrak’a göre milleti kurtaran Türk milliyetçiliğiydi. Atatürk, bu ilkeyi uygulayabilmek için uygun zamanı beklemişti ve uygun zaman gelince milleti kurtarmıştı. *Milliyetçilik* kavramının yeni anayasada yer alması gerektiğinin altını çizen Gürsoytrak, “Atatürk milliyetçiliğinin neyi kastettiği apaçık ortadadır. Bu bakımdan endişeye mahal yoktur. Kanaatimce anayasamızda milliyetçilik umdesinin yer alması zarureti vardır”³³ demişti.

Gürsoytrak’ın “endişeye mahal yoktur” ifadesi dikkat çekmişti. Gürsoytrak bu ifadeyi, milliyetçiliğin ırkçılık olarak algılanabileceği endişesini duyanlar için kullanmıştı. Ayrıca milliyetçiliğin 1937’ye kadar anayasada yer almadığını savunanlar da vardı. 27 Mayıs Darbesi’nin öncü isimlerinden Cemal Madanoğlu bu isimlerden birisiydi. Madanoğlu’na göre Atatürk koyu milliyetçi olmasına rağmen ilk aşamada milliyetçilik fikrini anayasaya koymamıştı.³⁴ Bu fikri savunanlara cevabı, Mehmet Özgüneş vermişti. 1924 Anayasası hazırlanırken *milliyetçilik* kavramına yer verilmiş olsa da Atatürk’ün milliyetçi karakterinin köklü olduğuna dikkat çeken Özgüneş’e göre ilk mecliste hocalar mecliste çoğunluğu teşkil etmekteydiler ve bunlar da ümmetçiydiler. Dolayısıyla bunların milliyetçiliğe karşı çıkma olasılıkları mevcuttu. *Milliyetçilik* kavramına 1924 Anayasası’nda yer verilmemesi bundandı. Yoksa, dokuz umde içerisinde milliyetçilik de mevcuttu. 1937 yılında koşullar uygun hale gelince bu kavram anayasaya da konulmuştu.³⁵

³² T.C. Milli Birlik Komitesi Genel Kurul Toplantısı, C 6, B 81, 9 Mayıs 1961, s.9.

³³ T.C. Milli Birlik Komitesi Genel Kurul Toplantısı, C 6, B 81, 9 Mayıs 1961, s.10.

³⁴ T.C. Milli Birlik Komitesi Genel Kurul Toplantısı, C 6, B 87, 17 Mayıs 1961, s.8.

³⁵ T.C. Milli Birlik Komitesi Genel Kurul Toplantısı, C 6, B 81, 9 Mayıs 1961, s.11.

MBK üyeleri arasında *milliyetçilik* kavramının anayasaya konulmasına karşı olanlar da mevcuttu. Mucip Ataklı, bu üyelerden birisiydi. Ataklı'ya göre asıl yapılması gereken milliyetçiliği halka aşlamaktı. Aksi takdirde kavramsal olarak anayasada yer almasının bir anlamı yoktu. Ayrıca gericiler, komünistler ve ırkçılar daha önce milliyetçilik kisvesi altında milleti felakete sürükleyecek girişimlerde bulunmuşlardı. Bu nedenle *milliyetçilik* kavramından istifade etmek isteyen Atatürk düşmanı çevreler yine milleti müşkül duruma düşürebilirlerdi. Dolayısıyla *milli* ifadesi milliyetçiliği de kapsamaktaydı ve yeterliydi.³⁶

Bazı MBK üyelerinin II. Dünya Savaşı sürecinden itibaren giderek güç kazanan milliyetçi-komünist çatışmasından çekindikleri sezilmekteydi. Özellikle anayasaya dahil edilecek kavramlarda bir denge arayışı göze çarpmaktaydı. Örneğin anayasaya *milliyetçilik* kavramının dahil edilmesini savunan Mehmet Özgüneş, aynı zamanda Atatürk'ün *devrimcilik* ilkesi üzerine de yorum yapmıştı. “Atatürk devrimciliği mütemadiyen değişmek değildir” diyerek yeni bir tartışmanın temelini hazırlayan Özgüneş, Atatürk'ün milliyetçilik ve devrimciliğini bir kalıba sokmamak gerektiğini söylemişti. Ayrıca her iki prensibinin temelinde “en hakiki mürşit olan ilmin ışığı altında her gün hamle yapma” zorunluluğunun bulunduğunu ima etmişti. Bu nedenle Özgüneş'e göre her iki ilke de birbirinden ayrılmaz unsurlardı. Nihayetinde Kemalizm'in yaşayabilmesi için *milliyetçilik* kavramının anayasaya dahil edilmesi gerekmektedir³⁷ ama *devrimcilik* ilkesi de ihmal edilmemeliydi. Özgüneş'in konuşmasında sezilen denge arayışı, MBK üyesi Suphi Karaman tarafından da desteklenmişti. Karaman, Cumhuriyet'in niteliğini belirleyen 2. maddenin “Türkiye Cumhuriyeti, Atatürk devrimciliğine, Türk milliyetçiliğine, insan haklarına dayanan bir Devlettir. Irkçılık, Turancılık ve komünizm Türkiye Cumhuriyeti niteliği ile bağdaşmaz. Türk toplumuna bağlı olan herkes Türk'tür”³⁸ şeklinde düzenlenmesini istemişti.

9 Mayıs 1961 tarihli oturumda yapılan oylamayla Atatürk ekseninde uzun uzadıya süren milliyetçilik tartışmalarına ara verilmişti. Yapılan oylamada milliyetçilik ifadesinin anayasaya dahil edilmesi kabul edilmişti. Ancak *devrimcilik* ifadesinin dahil edilmesi kabul edilmemişti.³⁹

³⁶ T.C. Milli Birlik Komitesi Genel Kurul Toplantısı, C6, B 81, 9 Mayıs 1961, s.10.

³⁷ T.C. Milli Birlik Komitesi Genel Kurul Toplantısı, C 6, B 81, 9 Mayıs 1961, s.9.

³⁸ T.C. Milli Birlik Komitesi Genel Kurul Toplantısı, C 6, B 81, 9 Mayıs 1961, s.11.

³⁹ T.C. Milli Birlik Komitesi Genel Kurul Toplantısı, C 6, B 81, 9 Mayıs 1961, s.11.

Milliyetçilik kavramının anayasaya girip girmemesi konusu Temsilciler Meclisi bünyesinde oluşturulan Anayasa Komisyonu’nda da tartışılmış ve komisyon kelimenin anayasaya dahil edilmesine karar vermişti. Fakat hukukçulardan oluşan Bilim Kurulu bu konuya itiraz etmişti. Çünkü Bilim Kurulu’na göre *milliyetçilik* ifadesi bir anayasa prensibi değildi. 1937 yılında CHP’nin altı ilkesinin topluca anayasaya dahil edilmesi nedeniyle şeklen yazılmıştı. Ayrıca dünyadaki mevcut anayasalar içerisinde *milliyetçilik* ifadesi yer almamaktaydı. Bu nedenle de söz konusu ifade yeni anayasada ilkel bir durum arz edebilirdi. Üstelik 6-7 Eylül Olaylarında yaşananlardan hareketle bir çekince mevcuttu. Bu çekince de *sosyal* kelimesi ile *milliyetçi* kelimesinin aynı cümlede yer almasının *nasyonal sosyalist* ifadesini çağrıştırması ihtimalinden kaynaklanmaktaydı. Nihayetinde kurul, *milliyetçilik* kavramını koymak yerine “tam şuur” ifadesinin “Türklüğün tam şuuru” şeklinde düzeltilmesinin yeterli olacağı görüşünü dile getirmişti.⁴⁰ Kurulun bu görüşü komisyon üyelerince makul görülmüşse de *milliyetçilik* kavramının anayasaya girmesini isteyen MBK üyelerini tatmin etmemişti. Örneğin MBK Başkanı Cemal Gürsel “Bana kalırsa ‘milliyetçilik’ muhakkak anayasaya girmelidir” diyerek görüşünü dile getirmişti.⁴¹ *Milliyetçilik* kavramının anayasaya dahil edilmesini isteyen MBK üyelerinden Ahmet Yıldız, milliyetçilikten kasıtlarının ayrımcılık veya ırkçılık olmadığını anlatmaya çalışmıştı. Milliyetçiliğin daima birleştirici bir rol oynadığını ifade eden Yıldız’a göre asıl mahzurlu olan nokta, “sosyal” kelimesinin olduğu yerde “milliyetçilik” ifadesinin kaldırılmak istenmesiydi. Çünkü bu iki ifadenin aynı anda var olması bir dengeyi işaret etmekteydi. Dahası, “milliyetçilik” ifadesinin anayasaya dahil edilmesiyle Atatürk’ün ruhu şad olacaktı.⁴²

Milliyetçilik kavramının anayasaya dahil edilmesini savunan bir diğer MBK üyesi Sami Küçük de Yıldız’ın ifadelerine paralel bir konuşma yapmıştı. Küçük’e göre de Atatürk, milliyetçiliğin birleştirici vasfını gördüğü için anayasaya koymuştu.⁴³

MBK toplantılarında gündemi bir hayli meşgul eden *milliyetçilik* kavramı, Cumhuriyet’in niteliğini belirleyen 2. maddeye konulmamıştı. Ancak 31 Mayıs 1961 tarihli Resmî Gazete’de yayınlanan yeni anayasanın

⁴⁰ T.C. Milli Birlik Komitesi Genel Kurul Toplantısı, C 6, B 87, 17 Mayıs 1961, s.4.

⁴¹ T.C. Milli Birlik Komitesi Genel Kurul Toplantısı, C 6, B 87, 17 Mayıs 1961, s.5.

⁴² T.C. Milli Birlik Komitesi Genel Kurul Toplantısı, C 6, B 87, 17 Mayıs 1961, ss.5-6.

⁴³ T.C. Milli Birlik Komitesi Genel Kurul Toplantısı, C 6, B 87, 17 Mayıs 1961, s.7.

Başlangıç maddesinde tüm bu tartışmalar esnasında dile getirilen taleplerin karşılanmaya çalışıldığı görülmekteydi. Söz konusu madde şu şekilde yeniden düzenlenmişti:

Tarihi boyunca bağımsız yaşamış, hak ve hürriyetleri için savaşmış olan;

Anayasa ve hukuk dışı tutum ve davranışlarıyla meşruluğunu kaybetmiş bir iktidara karşı direnme hakkını kullanarak 27 Mayıs 1960 Devrimini yapan Türk Milleti;

Bütün fertlerini, kaderde, kıvançta ve tasada ortak, bölünmez bir bütün halinde, millî şuur ve ülküler etrafında toplayan ve milletimizi, dünya milletleri ailesinin eşit haklara sahip şerefli bir üyesi olarak milli birlik ruhu içinde daima yüceltmeyi amaç bilen Türk Milliyetçiliğinden hız ve ilham alarak ve;

'Yurtta Sulh, Cihanda Sulh' ilkesinin, Milli Mücadele ruhunun, millet egemenliğinin, Atatürk Devrimlerine bağlılığın tam şuuruna sahip olarak;

İnsan hak ve hürriyetlerini, milli dayanışmayı, sosyal adaleti, ferdin ve toplumun huzur ve refahını gerçekleştirmeyi ve teminat altına almayı mümkün kılacak demokratik hukuk devletim bütün hukuki ve sosyal temelleriyle kurmak için;

Türkiye Cumhuriyeti Kurucu Meclisi tarafından hazırlanan bu Anayasayı kabul ve ilân ve onu, asıl teminatın vatandaşların gönüllerinde ve iradelerinde yer aldığı inancı ile, hürriyete, adalete ve fazilete aşık evlatlarının uyanık bekkiliğine emanet eder.⁴⁴

MBK'nın Atatürk Hassasiyeti

MBK tutanaklarında zaman zaman Atatürk hassasiyetinin yükselmesi göze çarpmaktaydı. Özellikle çıkarılması planlanan affa yönelik tartışmalar esnasında Atatürk'e yönelik işlenen suçlara karışanlara kısıtlama getirilmesi yüksek sesle dile getirilmişti. Bu nedenle 26 Ekim 1960 tarihli MBK toplantısında kabul edilen 113 sayılı Af Kanunu tasarısının 3. maddesinde 5816 sayılı *Atatürk Aleyhinde İşlenen Suçlar Hakkındaki Kanun* kapsamına giren cezalar, bu affın dışında tutulmuştu.⁴⁵

⁴⁴ *Resmî Gazete*, S 10816, 31 Mayıs 1961, s.4201.

⁴⁵ *T.C. Milli Birlik Komitesi Genel Kurul Toplantısı*, C 2, B 028, 26 Ekim 1960, s.7; *Resmî Gazete*, S 10641, 28 Ekim 1960, s.2426.

27 Mayıs Darbesi'nin ardından Türkiye’de siyasetin normalleştirilmesi hususunda atılan önemli adımlardan birisi de *Temsilciler Meclisi* adıyla anılacak olan kurucu meclisin oluşturulmasıydı. Temsilciler Meclisi'nin kimlerden oluşacağı MBK toplantılarında ele alınan önemli konulardan birisi olmuştu. *Temsilciler Meclisi Seçimi Kanunu* tasarısının ikinci maddesine göre Temsilciler Meclisi'nin; bakanlar kurulu üyeleri, illerden seçilecek temsilciler, siyasi parti temsilcileri, yargı organı temsilcileri, üniversite temsilcileri, basın temsilcileri, öğretmen kuruluşları temsilcileri, gençlik kuruluşları temsilcileri, baro temsilcileri, işçi sendikaları temsilcileri, tarım kuruluşları temsilcileri ve oda temsilcilerinden öngörülmekteydi. Madde üzerinde görüşmeler devam ederken, Suphi Gürsoytrak kadının cemiyetteki yerine dikkat çekmiş ve bu nedenle kadın birliklerinden temsilci alınması gerektiğini ifade etmişti. Ahmet Yıldız da Gürsoytrak’a “cemiyetin yarısı kadındır. Diğer teşekküller veya partilerin getireceği kadın miktarı göreceksiniz ya olmayacak veya pek az olacaktır” diyerek destek vermişti. Ancak komite üyelerinin çoğu bu öneriye karşıydı. Bu karşıtlıkta temel dayanak noktası, Atatürk inkılapları olmuştu. Öneriye karşı çıkan Vehbi Ersü, “biz burada kadınlara ayrı bir muamele yaparsak Atatürk inkılapları aleyhinde hareket etmiş oluruz. Hiçbir kanunumuz yoktur ki, kadın ve erkek diye bir tefrik yapmış olsun. Bunların hepsi de Türk vatandaşdır ve aynı haklara sahiptir” demişti.⁴⁶ Konuşmaların ardından yapılan oylamada kadın birliklerinin temsiline yönelik öneri reddedilmişti.

Temsilciler Meclisi'ne seçilme yeterliliği üzerinde tartışılırken üzerinde durulan konulardan birisi de seçilme yaşının asgari kaç olması gerektiği idi. Mucip Ataklı ve Muzaffer Yurdakuler, asgari yaşın 30'da kalmasını uygun görürlerken, Cemal Madanoğlu ve Vehbi Ersü bu sınırın 27'ye indirilmesini teklif etmişlerdi. Suphi Gürsoytrak ise seçilme yeterliliği için asgari yaşın 25 olması gerektiğini savunmaktaydı. Gürsoytrak'a göre Atatürk 35 sene önce 30 yaşındaki gençlerin meclise girmelerini istemiş ve dinamik bir meclisin kurulmasında fayda görmüştü. Aradan geçen zaman içerisinde genç nesil, verdiği mücadelelerle Atatürk'ü haklı çıkarmıştı. Bu nedenle seçilme yaşı 25'e düşürülmeliydi.⁴⁷ Nitekim 10 Aralık 1960 tarihli oturumda seçilme yaşının 25'e indirilmesi görüşü benimsenmiş ve bu eğilim yasal hale getirilmişti.⁴⁸

⁴⁶ T.C. Milli Birlik Komitesi Genel Kurul Toplantısı, C 3, B 50, 9 Aralık 1960, s.38.

⁴⁷ T.C. Milli Birlik Komitesi Genel Kurul Toplantısı, C 3, B 49, 8 Aralık 1960, s.8.

⁴⁸ T.C. Milli Birlik Komitesi Genel Kurul Toplantısı, C 4, B 51, 10 Aralık 1960, s.36.

Temsilciler Meclisi'ne seçilme yeterliliği hususunda gündeme gelen konulardan birisi de meclise kimlerin giremeyeceği meselesiydi. Özellikle DP'lilerin yeniden meclise alınmaması konusunda hemen hemen tüm üyeler mutabıktı.⁴⁹ Söz konusu tartışma devam ederken Muzaffer Yurdakuler “Atatürk inkılaplarını kösteklemiş, aleyhinde bulunmuş insan varsa, bunlarla 1950'den 1960'a kadar sakıt idareyi desteklemiş olanlar girmemelidir” diyerek DP'lileri hedef almıştı.⁵⁰ Ancak Yurdakuler için bu kadarı yeterli değildi. Yasa taslağında Atatürk inkılâpları aleyhine hareket edenler unutulmuştu ve derhal eklenmeliydi. Bu hususta önerisini de sunmuştu. Yurdakuler'in önerisini ilk destekleyenler Mucip Ataklı ve Sami Küçük olmuştu. Konu tartışıldıkça daha fazla kabul görmüştü. Bu sırada Refet Aksoyoğlu temkinli ama realist bir üslupla şunları söylemişti:

*Bu memlekette Atatürkçü geçinenler çok. Peyami Safa bile Atatürkçü geçindir. Herkes Atatürk'ü görünüyor. Hatta Demokrat Parti'nin başındakiler bile Atatürkçü geçinirlerdi, Atatürk'ü önlerine alıp, arkasından oynamaya başlamışlardı.*⁵¹

Aksoyoğlu'nun konuşmasından sonra söz alan Sezai Okan ve Vehbi Ersü de öneriye yönelik desteğini açıklamıştı.⁵² Bu sırada Kadri Kaplan, Atatürk'ün inkılaplarından kastın ne olduğunun açıklanmasını istemişti. Önerinin sahibi Muzaffer Yurdakuler ise “Atatürk aleyhinde, inkılaplar aleyhinde konuşmak, çarşaf giymek, şapkayı çıkarıp başına takke giymek ve saire” diyerek cevap vermişti.⁵³ Konu, uzun tartışmaların sonunda komisyona sevk edilmişti.

Temsilciler Meclisi'nin oluşumu hususundaki kanuna, “Faaliyetleri, yayınları ve davranışları ile 27 Mayıs İhtilaline kadar Anayasaya ve İnsan Haklarına aykırı icraat ve siyaseti desteklemekte devam etmiş olanlar, Temsilciler Meclisine üye seçilemezler” ifadesi eklenmişti. Oysa birkaç gün önceki toplantıda Atatürk inkılâpları aleyhinde olanların da bu ifadeye dahil edilmesi teklif edilmişti. Cemal Madanoğlu “Atatürk inkılâpları aleyhinde olanlar için buraya bir hüküm koyacaktık” diyerek söz konusu teklifi hatırlatmıştı.

⁴⁹ T.C. Milli Birlik Komitesi Genel Kurul Toplantısı, C 3, B 49, 8 Aralık 1960, s.11.

⁵⁰ T.C. Milli Birlik Komitesi Genel Kurul Toplantısı, C 3, B 49, 8 Aralık 1960, s.12.

⁵¹ T.C. Milli Birlik Komitesi Genel Kurul Toplantısı, C 3, B 49, 8 Aralık 1960, s.14.

⁵² T.C. Milli Birlik Komitesi Genel Kurul Toplantısı, C 3, B 49, 8 Aralık 1960, ss.14-15.

⁵³ T.C. Milli Birlik Komitesi Genel Kurul Toplantısı, C 3, B 49, 8 Aralık 1960, s.15.

Madanoğlu'nun bu hatırlatmasına Sezai Okan, şu sözlerle karşı çıkmıştı:

*Muhterem arkadaşlarım, hatırlarsınız, Atatürk'ü Koruma Kanunu çıktığı zaman normal düşünen münevverler arasında bir reaksiyon olmuştu. Atatürk özel kanunlarla korunmaya muhtaç bir varlık değildir. O Millettin vicdanında ve şuurunda her zaman yaşayacak bir takdir abidesidir; denmişti, Atatürk inkılapları üzerinde durmamız tekrar onun şahsiyeti maneviyesini rencide eder kanaatindeyim. Buna lüzum olmasa gerek.*⁵⁴

Kadri Kaplan, “Atatürk insan hakları ve modern anayasa mevzuunda büyük inkılaplar yapmış, üzerinde tadilât yapmış talep etmiş bir şahıstır, insan hakları ve modern Anayasayı desteklemiş olan bir şahsı böyle bir madde ile korumakla takdir değil, bilâkis ona hakaret edilmiş olur” diyerek Okan'ın sözlerine destek vermişti.⁵⁵

Vehbi Ersü ise Sezai Okan ile Kadri Kaplan'ın söylemlerini haklı bulmakla birlikte “Atatürk inkılaplarını korumak bakımından” Madanoğlu'nun teklifinin dikkate alınmasını istemişti.⁵⁶ Neticede *Kurucu Meclis Hakkında Kanun* yayınlandığında Madanoğlu'nun teklifinin kabul edilmediği görülmüştü. Temsilciler Meclisi'nde seçilebilme yeterliliğini konu edinen maddede her ne kadar Atatürk'e yönelik işlenen suçlar alenen belirtilmemiş olsa da “Faaliyetleri, yayınları ve davranışları ile 27 Mayıs ihtilâline kadar Anayasaya, İnsan Haklarına aykırı icraat ve siyaseti desteklemekte devam etmiş olanlar, Temsilciler Meclisine üye seçilemezler”⁵⁷ denilmişti. Bu husus, aslında *Atatürk* ve *Atatürkçülük* ifadelerinin *Anayasa* ve *İnsan Hakları* ifadeleriyle aynı anlamda kullanıldığı izlenimini uyandırmaktaydı.

MBK'nın Atatürk'ü Yüceltme Gayreti

Darbeyi ve darbe sonrasındaki kararlarını meşrulaştırma konusunda Atatürk'e sıklıkla atıfta bulunan MBK, bu atıflarını Atatürk'ü yüceltmek suretiyle gerçekleştirmekteydi. Örneğin 10 Eylül 1960 tarihli oturumda MBK kararlarını açıklayan Kadri Kaplan, MBK'nın gayelerinden birisinin de “Atatürk inkılaplarına müstenit tarafsız ve faziletli bir idare kurmak”⁵⁸ olduğuna vurgu yapmıştı. Ayrıca anayasa maddelerinde Atatürk'e ve onun

⁵⁴ T.C. Milli Birlik Komitesi Genel Kurul Toplantısı, C 3, B 51, 10 Aralık 1960, s.36.

⁵⁵ T.C. Milli Birlik Komitesi Genel Kurul Toplantısı, C 3, B 51, 10 Aralık 1960, s.36.

⁵⁶ T.C. Milli Birlik Komitesi Genel Kurul Toplantısı, C 3, B 51, 10 Aralık 1960, ss.36-37.

⁵⁷ *Resmî Gazete*, S 10682, 16 Aralık 1960, s.2767.

⁵⁸ T.C. Milli Birlik Komitesi Genel Kurul Toplantısı, C 1, B 9, 10 Eylül 1960, s.3.

sözlerine yer verilerek bir tür yüceltme gayreti dikkat çekmekteydi. Anayasanın 4. maddesinde “yurtta sulh, cihanda sulh” ifadesine vurgu yapılması, bu hususta önemli bir örnek teşkil etmekteydi. Bu durum, doğal olarak zaman zaman muhalif tutumların ortaya çıkmasına da neden olmuştu. Ahmet Yıldız, anayasa taslağının 4. maddesinde yer alan “yurtta sulh, cihanda sulh” ifadesine itiraz etmişti. Çünkü Yıldız’a göre Atatürk zamanında yurtta sulh, cihanda sulh esastı ve buna ihtiyaç vardı. Ancak 1960 yılı koşullarında yurdun sulhtan ziyade sükûn ve güvenliğe ihtiyacı vardı.⁵⁹ Vehbi Ersü ise Yıldız’ın itirazına karşı çıkarak Atatürk’ün bu vecizesine her zaman ihtiyaç olduğunu söylemiş ve “Devrimci Atatürk’ün devrimlerini devam ettirmek isteyen bir nesiliz. Aynı istikamette yürüyüp gideceğiz” demişti.⁶⁰

Atatürk’ü yüceltme gayreti, *Nişan ve Madalya Kanunu*’nda yapılmak istenen değişiklikle bir kez daha ortaya çıkmıştı. Söz konusu değişiklik tasarısına göre diğer ülkelerde olduğu gibi gerek ülke içerisinde başarı gösterenlere gerekse yurtdışından Türkiye’ye gelecek önemli misafirlere verilmek üzere madalya ve nişan verilmesi öngörülmekteydi. Manevi olarak oldukça yüksek önemi haiz nişan ve madalyalardan birisi de *Atatürk Nişanı* idi.⁶¹ Bu nişandan yalnızca 50 adet yapılacaktı ve bunlar Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı’na, Cumhurbaşkanı’nın uygun göreceği yabancı devlet liderlerine, özel kanunlarla Türkiye’nin bağımsızlığı, ilerlemesi ve yükselmesi yolunda olağanüstü hizmetlerde bulunan vatandaşlara verilecekti.⁶² Atatürk’ü sembolize etme gayretinin bir tezahürü olan bu tasarıda *Atatürk Nişanı* dışında *Cumhuriyet Nişanı*, *Liyakat Nişan ve Madalyası*, *Hizmet-Şeref Nişan ve Madalyası*, *İlim ve Sanat Nişan ve Madalyası*, *İftihar Nişan ve Madalyası*, *Kurtarma Madalyası* ve *Cumhuriyet Harp Madalyası* gibi nişan ve madalyaların verilmesi düşünülmekteydi. *Atatürk Nişanı*’nın hiçbir şekilde sahibinin varislerine intikal edemeyecek olması, sahibinin ölümü halinde devlete iade edilmesinin zorunlu tutulması, söz konusu nişanı diğer madalya ve nişanlardan ayıran en önemli özellikti. İlginç bir şekilde kanun tasarısı MBK gündeminde uzun süre kalmamış, konunun neredeyse hiç tartışılmaksızın daha sonra tekrar görüşülmek üzere geriye bırakılması kararlaştırılmıştı. Ancak bu tasarı hiçbir zaman kabul edilmemişti. Kaldı ki 11 Şubat 1978 tarihli Cumhuriyet Senatosu

⁵⁹ T.C. Milli Birlik Komitesi Genel Kurul Toplantısı, C 6, B 81, 9 Mayıs 1961, s.4.

⁶⁰ T.C. Milli Birlik Komitesi Genel Kurul Toplantısı, C 6, B 81, 9 Mayıs 1961, s.5.

⁶¹ T.C. Milli Birlik Komitesi Genel Kurul Toplantısı, C 2, B 16, 4 Ekim 1960, s.10.

⁶² T.C. Milli Birlik Komitesi Genel Kurul Toplantısı, C 2, B 16, 4 Ekim 1960, s.10.

oturumunda söz alan dönemin Kültür Bakanı Ahmet Taner Kışlalı'nın “Niçin Sovyet Rusya'dan tutun da komünist ülkelerden Fransa'ya kadar bir tarafta ‘Lenin Nişanı’ vardır biliyorsunuz, öte tarafta ‘Legion d'honneur’ vardır; niçin Türkiye'de bugüne kadar, 50 yılı aşmış bir Cumhuriyet tarihimiz içerisinde bir ‘Atatürk Nişanı’ oluşturulmamıştır”⁶³ şeklindeki ifadesi, MBK tarafından görüşülmesi sonraya bırakılan bu tasarının kanunlaştırılmadığını ortaya koymaktaydı.

Atatürk'ün meşruiyet kaynağı olarak kabul edilmesi ve bu suretle ortaya çıkan yüceltme gayreti, MBK üyelerini zaman zaman Atatürk Dönemi'ni taklide sevk etmekteydi. 27 Mayıs'ın milli bayram olarak ilan edilmesine yönelik teklif, bu hususta önemli bir örnekti. Devlet Başkanı Cemal Gürsel'in imzasıyla MBK'ya sunulan ve 27 Mayıs'ın *Milli Birlik ve Hürriyet Bayramı* olarak kutlanmasını öngören 12 Temmuz 1960 tarihli kanun tasarısının gerekçesinde DP iktidarının her türlü şiddet eylemlerine karşı duran Türk gençliğinin haklı davasını desteklemek için harekete geçen ordunun bu hareketini gelecek nesillere hatırlatmak amacı dile getirilmişti.⁶⁴ Aslında Sami Küçük, Suphi Gürsoytrak ve Ahmet Er gibi MBK üyeleri, 27 Mayıs'ın MBK tarafından bayram ilan edilmesinden çekinmekte ve bu işlemin yeni gelecek yönetim tarafından gerçekleştirilmesini savunmaktaydılar. Bu fikre Emanullah Çelebi, Kadri Kaplan ve Kamil Karavelioğlu da destek vermişti. Muzaffer Yurdakuler ise “her bayram her hükümetin kendi zamanında kabul edilir. Atatürk 30 Ağustos Zafer Bayramı'nı kabul etmiştir. 29 Ekim Cumhuriyet Bayramı'nı, 23 Nisan Bayramı'nı ilan etmiştir. Hepsi kendilerinin zamanında olmuştur. Biz de bir asır sonra mı bayram yapacağız”⁶⁵ diyerek 27 Mayıs'ın MBK tarafından bayram ilan edilebileceğini ima etmişti.

MBK Üyesi Muzaffer Özdağ'ın 8 Kasım 1960 tarihli gazetelerde yayınlanan demeci, MBK içerisinde yeni bir tartışmaya yol açmıştı. Tartışmanın başrolündeysen *Atatürk* vardı. Atatürk'ün ölüm yıldönümü olan 10 Kasım'ın artık matem günü olmaktan çıkarılmasını öneren, bayrakların yarıya inmesi ve gazetelerin siyah başlıkla çıkarılması uygulamasına son verilmesini talep eden Özdağ, demecinde söz konusu günler süresince Atatürk'ün kişiliğini, eserlerini ve devrimlerini konu edinen programlar

⁶³ Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, C 36, B 29, 11 Şubat 1978, s.13.

⁶⁴ T.C. Milli Birlik Komitesi Genel Kurul Toplantısı, C 2, B 16, 4 Ekim 1960, s.19.

⁶⁵ T.C. Milli Birlik Komitesi Genel Kurul Toplantısı, C 2, B 16, 4 Ekim 1960, s.11.

gerçekleştirileceğini dile getirmişti.⁶⁶ Özdağ, böylece Atatürk'ü sembolize edecek olan ve 10-17 Kasım tarihlerini kapsayan *Atatürk Haftası* fikrini güdeme taşımış oldu. Özdağ'ın demeci, Osman Köksal'ın öncülüğündeki bir kısım MBK üyelerinin tepkisini çekmişti. Öyle ki Köksal, MBK üyelerinin yetkileri olmadıkça kurul adına konuşamayacakları halde Muzaffer Özdağ'ın Atatürk'ün ölüm yıldönümü hakkında konuşması nedeniyle MBK'da görüşme açılmasını önermişti.⁶⁷ Köksal'ın önerisi üzerine 9 Kasım günü genel görüşmeye geçilmişti. Önerinin sahibi Osman Köksal, "Atatürk sevgisi hepimizde çok. Yarışa girsek birbirimizden az kalmayız" dedikten sonra Özdağ'ın konuşmasının kendi fikirlerinden ibaret olduğunu, ancak MBK'nın ortak fikri algılanabileceği ihtimali nedeniyle tekzip etmesi gerektiğini öne sürmüştü.⁶⁸ Doğrudan doğruya Özdağ'ı eleştiren Köksal, *Atatürk Haftası* fikrine karşı durmamıştı.⁶⁹ Bu, önemli bir ayrıntıydı.

Özdağ ise sözlerine açıklık getirirken, bu teklifin esasında vatandaşlardan geldiğini söyledi. Atatürk'ün devrimci fikirlerinin topluma tanıtılmadığını belirten Özdağ, bu nedenle Atatürk'ün o güne kadar klişe olarak kaldığına dikkat çekti. Özdağ, basına verdiği demeci MBK üyesi olarak değil, 27 yaşında bir Türk genci olarak gerçekleştirdiğine değinirken, bunu da halisane bir niyetle yaptığını söyledi.⁷⁰ Nihayetinde Osman Köksal'ın önergesini geri çekmesiyle⁷¹ birlikte tartışma son buldu. Ancak bu tartışma, Atatürk'ün MBK üyeleri üzerindeki etkisini göstermesi bakımından önemli bir anekdot oldu.

Atatürkçülüğün İndirgenmesi

Atatürk'ün 27 Mayıs'a meşruiyet kaynağı olmasının dışında, bir diğer dikkat çekici nokta MBK üyelerinin önerilerine dayanak teşkil etmesiydi. Atatürk'e yönelik yüceltme çabalarıyla bu durum arasında bir ilişki olması kuvvetle muhtemeldi. Kaldı ki bazı tekliflerin kabul edilmesinin *Atatürk* ve *Atatürkçülük*'le ilişkilendirilmesi bu ihtimali güçlendirmekteydi.

⁶⁶ "10 Kasım Matem Günü Olmamalıdır", **Tercüman**, S 1946, 8 Kasım 1960, s.1; "Atatürk İçin Yas Tutulmayacak", **Vatan**, S 6701, 8 Kasım 1960, s.1.

⁶⁷ **T.C. Milli Birlik Komitesi Genel Kurul Toplantısı**, C 3, B 34, 9 Kasım 1960, s.3.

⁶⁸ **T.C. Milli Birlik Komitesi Genel Kurul Toplantısı**, C 3, B 34, 9 Kasım 1960, s.5.

⁶⁹ Hakan Uzun, "Türkiye'de 10 Kasım Törenleri: 'İlk Matem' 10 Kasım 1939'dan, 'Atatürk Haftası' ve 'Matemsiz Atatürk'ü Anma' Günlerine", **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, C 19, S 38, İzmir, 2019, s.153.

⁷⁰ **T.C. Milli Birlik Komitesi Genel Kurul Toplantısı**, C 3, B 34, 9 Kasım 1960, ss.5-6.

⁷¹ Uzun, agm., s.154.

25 Aralık 1960 tarihli MBK toplantısında Türk Silahlı Kuvvetleri İç Hizmet Kanunu'nun 37. maddesinde yer alan “hazarda ve seferde” ifadelerinin yerine “barışta ve savaşta” ifadelerinin kullanılmasına yönelik teklife destek veren Mucip Ataklı'nın gerekçesi bu hususa örnek teşkil etmekteydi. Ataklı, “hazarda” ve “seferde” ifadelerinin Arapça olduğunu, bunların yerine “barış” ve “savaş” gibi Türkçe kelimelerin kullanılmasının anayasaya uygun olacağını söyleyerek gerekçesini bir mantık çerçevesine oturtmuştu. Fakat bu düzenlemenin yapılmasıyla Atatürk'ün ruhunun da şad edilmiş olacağını ifade ederek indirgemeci bir görüş sergilemişti.⁷²

Atatürk ve Atatürkçülüğe yönelik bakış açısına bir diğer örnek de Reşat Tardu'dan gelmişti. *İlköğretim ve Eğitim Kanunu* tasarısına ait maddelerin görüşülmesi sırasında söz alan Tardu, söz konusu kanunda 1 Mart 1961'de yürürlüğe girmesi öngörülen mali hükümlerin 1 Ocak 1962'de yürürlüğe sokulmasını istemiş, bu talebini de 1 Ocak tarihinin Atatürk'ün ülkede eğitim seferberliğini başlattığı tarihin yıldönümü olmasına bağlamıştı.⁷³ Benzer bir örneği 12 Mayıs 1961 tarihli oturumda Muzaffer Yurdakuler sergilemişti. Yurdakuler, TBMM'nin toplanması ve tatile girmesi hususunu içeren maddeye “Toplantı, Devlet Reisinin, Devletin dış politikasını ve memleketin hal ve şartlarını geniş alanda belirten bir nutku ile açılır” ifadelerinin eklenmesini istemişti.⁷⁴ Yurdakuler, bu teklifi sunarken söz konusu uygulamanın Atatürk'ten kalma bir âdet olduğunu söylemiş, bu hususun anayasa taslağında yer almamasına “Atatürk'ün âdetlerini kaldırmaya gidiyoruz”⁷⁵ diyerek tepki göstermişti.

5 Ocak 1961 tarihli MBK toplantısında gündeme gelen 5659 sayılı *Atatürk Orman Çiftliği Kuruluş Kanunu'nun bazı maddelerini değiştirilmesine ve bu kanuna bazı maddeler eklenmesine dair kanunun* teklifi de Atatürk ve Atatürkçülüğe yönelik indirgemeci yaklaşımı ortaya koymuştu. MBK Üyesi Fikret Kuytak bu yasayı sunarken “Huzuruza

⁷² T.C. Milli Birlik Komitesi Genel Kurul Toplantısı, C 4, B 61, 25 Aralık 1960, s.15.

⁷³ T.C. Milli Birlik Komitesi Genel Kurul Toplantısı C 5, B 69, 3 Ocak 1961, s.92.

⁷⁴ Söz konusu maddede şu ifadeler yer almaktaydı:

Türkiye Büyük Millet Meclisi, her yıl Kasım ayının ilk günü kendiliğinden toplanır. Türkiye' Büyük Millet Meclisi yılda en çok beş ay tatil yapabilir. Meclisler aynı zamanda tatile girerler. Türkiye Büyük Millet Meclisi, ara verme veya tatil sırasında, doğrudan doğruya veya Bakanlar Kurulunun istemi üzerine, Cumhurbaşkanınca toplantıya çağırılır. Meclis Başkanları da kendi Meclislerini doğrudan doğruya veya üyelerinin beşte birinin istemi üzerine toplantıya çağırılır. Meclislerden biri toplantıya çağırılınca, diğeri kendiliğinden toplanır. Ara verme veya tatil sırasında toplantıya çağırılan Meclisler, önce, bu toplantıyı gerektiren konu üzerinde görüşme yaparlar.

⁷⁵ T.C. Milli Birlik Komitesi Genel Kurul Toplantısı, C 6, B 84, 12 Mayıs 1961, s.9.

Atatürk'ün vasiyetini yerine getirmeyi istihdaf eden bu kanunla çıkıyoruz. Ve bu şekilde biz bu kanunla Atatürkçü olduğumuzu da göstermiş bulunuyoruz” demiş, Atatürk'ün, sağlığında Ziraat Fakültesi'ne bağlı bir deneme çiftliği kurulmasını istediğini belirtmişti. Ancak 1950'den sonra çiftlik için ayrılan arazinin bir kısmı satılmıştı. Kuytak'a göre çiftliğin küçülmesini önlemek için Ziraat Fakültesi'ne bağlı bir deneme çiftliğinin kurulması gerekmektedir. Esasında teklif de bu nedenle sunulmuştu. Yine de teklifin kabulü için geçerli bir gerekçe sunulmalıydı ki Kuytak, bu teklifini Atatürk'ün şu sözlerine dayandırmıştı:

*Ziraat ve zirai iktisat sahasında fennî ve ilmî tecrübeler yapmak maksadıyla muhtelif zamanlarda memleketin muhtelif muntikalarında müteaddit çiftlikler tesis etmiştim. Tecrübelerini müspet iş sahasından alan bu müesseselerin ziraat usullerini düzeltme, istihsali artırma ve köyleri kalkındırma yolunda Devletçe alınan ve alınacak olan tedbirlerin hüsnü intihap ve inkişafına çok müsait bir âmil ve mesnet olacaklarına kaani bulunuyorum.*⁷⁶

Tasarı, aslında Ziraat Bakanlığı Müsteşarı ve dört genel müdürün çalışması sonucu oluşturulmuştu. Hatta komisyonlardan da geçmişti. Daha sonra hükümet tasarısına dönüştürülecekti. Ancak Kuytak, kanunun kendi görev yaptıkları dönemde çıkarılmasını istemiş ve bir an önce gündeme getirilmesinde ısrar etmişti. Muhtemeldir ki konuşmasında da belirttiği üzere ne denli Atatürkçü olduğunu göstermek istemişti. Kuytak'ın görüşleri MBK üyeleri tarafından da benimsenmişti. Ancak arazinin Ziraat Fakültesi'ne devri halinde burada çalışan Ziraat Bakanlığı personellerinin akıbetleri konusunda tartışmalar başlamıştı. Tartışmalar uzayınca oturumu yöneten Sezai Okan, kanunun hemen çıkarılmasına lüzum olmadığını söylemiş ve konunun Kurucu Meclis faaliyete geçtikten sonra iş başına gelecek hükümet tarafından ele alınmak üzere ertelenmesini istemişti. Nihayetinde Okan'ın önerisi kabul görmüş ve konu, teklif yapma şerefi Fikret Kuytak'a ait olmakla beraber Temsilciler Meclisi'nde görüşülmek üzere ertelenmişti.⁷⁷

⁷⁶ T.C. Milli Birlik Komitesi Genel Kurul Toplantısı, C 5, B 71, 5 Ocak 1961, ss.10-11.

⁷⁷ T.C. Milli Birlik Komitesi Genel Kurul Toplantısı, C 5, B 71, 5 Ocak 1961, s.12.

SONUÇ

Mustafa Kemal Atatürk hem siyasi hem de askeri bir deha olarak ölümünün ardından Türkiye'nin unutulmaz lideri olmuştu. Bu özellikleri, onu ölümünün ardından bir tür kült haline getirmişti. Öyle ki miras bıraktığı fikirlerle rehber kalmak bir yana, Türkiye'nin önemli süreçlerinde süreci yönetenlerin meşruiyet kaynağı haline dahi gelmişti.

DP'li yıllarda Atatürk'e yönelik hakaretimiz eylemler, Türkiye'de büyük infiallere yol açmıştı. Daha sonra bu süreç Atatürk'ün manevi kişiliğini DP karşıtlarının sığındığı bir liman haline getirmişti. Özellikle 1960 yılının Nisan ve Mayıs aylarında meydana gelen DP karşıtı gençlik eylemlerinde Atatürk'ü ön plana çıkararak söylemlerin dillendirilmesi bu durumu kanıtlar nitelik taşımaktaydı.

Gençlik eylemleri vasıtasıyla ön plana çıkarılan Atatürk, 27 Mayıs 1960'da gerçekleştirilen askeri darbenin de meşruiyet kaynağı olmuştu. DP Dönemi'ndeki özgürlüğü kısıtlayıcı uygulamaların yanı sıra Atatürk'ün manevi kişiliğine yönelik eylemler hiç kuşku yok ki darbenin en güçlü gerekçelerinden birisi olmuştu. Nitekim bu gerekçe, darbeyi gerçekleştirenlerce de her fırsatta dile getirilmişti. Muhtemeldir ki bu durum nedeniyle darbe sonrasında MBK üyeleri arasında Atatürk'ü yüceltme eğilimi ve Atatürk hassasiyeti gözlemlenmekteydi.

27 Mayıs Darbesi'nin akabinde başlayan yeni anayasa çalışmaları büyük önem arz etmekteydi. Zira yeni anayasanın aynı zamanda darbenin meşrulaştırılmasında kilit bir rol oynayacağı bilinmekteydi. Dolayısıyla yeni anayasaya yönelik tartışmalarda darbenin meşruiyet kaynağı olan *Atatürk* ve *Atatürkçülük* ifadeleri sıklıkla telaffuz edilmişti. Özellikle *milliyetçilik* kavramı üzerinden yürütülen tartışmalarda Atatürk'e atıfta bulunulması dikkat çekmekteydi. Ayrıca Temsilciler Meclisi'nin oluşturulması sırasında temsiliyet yetkisi ve yaş sınırlaması gibi tartışmalarda da *Atatürk* önemli bir dayanak noktası olmuştu.

MBK toplantılarında *Atatürk* sıkça telaffuz edilen terimlerden birisi olmuştu. Elbette bu sıklığın temel nedeni yalnızca Atatürk'ün darbenin meşruiyet kaynağı olarak kullanılması değildi. MBK üyelerinin zaman zaman kendi öneri ve fikirlerini komiteye kabul ettirebilmek amacıyla önerilerini Atatürk'e dayandırdıkları görülmüştü. Kimi öneriler “Atatürk'ün mirası” olarak nitelendirilirken, kimi önerilerse “Atatürk'ün ruhunu şad etmek” amacıyla gündeme getirilmekteydi.

Netice itibariyle her hâlükârda Atatürk'e dayandırılan söz konusu önerilerin bir kısmı kabul edilirken, bir kısmı gelecek dönemlerde görüşülmek üzere rafa kaldırılmıştı. Nihayetinde Atatürk, gelecek dönemlerde meşruiyet kaynağı olarak konumunu koruyacaktı ve bunda 27 Mayıs Darbesi sürecinde ön plana çıkarılmasının önemli bir payı bulunacaktı.

KAYNAKÇA

Arşiv Belgeleri

BCA, 30-1-0-0 / 40-236-18 (27.05.1960)

BCA, 30-18-1-2 / 155-1-1 (30.05.1960)

BCA, 30-1-0-0 / 16-86-4 (01.06.1960)

Resmî Belgeler

Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, C 36, B 29, 11 Şubat 1978, s.13.

Resmî Gazete, S 7872, 31 Temmuz 1951.

Resmî Gazete, S 10515, 30 Mayıs 1960.

Resmî Gazete, S 10641, 28 Ekim 1960, s.2426.

Resmî Gazete, S 10682, 16 Aralık 1960, s.2767.

Resmî Gazete, S 10816, 31 Mayıs 1961, s.4201.

T.C. Milli Birlik Komitesi Genel Kurul Toplantısı, C 1, B 9, 10 Eylül 1960, s.3.

T.C. Milli Birlik Komitesi Genel Kurul Toplantısı, C 2, B 28, 26 Ekim 1960, s.7.

T.C. Milli Birlik Komitesi Genel Kurul Toplantısı, C 2, B 16, 4 Ekim 1960, s.10.

T.C. Milli Birlik Komitesi Genel Kurul Toplantısı, C 3, B 34, 9 Kasım 1960, s.3.

T.C. Milli Birlik Komitesi Genel Kurul Toplantısı, C 3, B 49, 8 Aralık 1960, s.8.

T.C. Milli Birlik Komitesi Genel Kurul Toplantısı, C 3, B 50, 9 Aralık 1960, s.38.

T.C. Milli Birlik Komitesi Genel Kurul Toplantısı, C 4, B 51, 10 Aralık 1960, s.36.

T.C. Milli Birlik Komitesi Genel Kurul Toplantısı, C 4, B 61, 25 Aralık 1960, s.15.

T.C. Milli Birlik Komitesi Genel Kurul Toplantısı, C 5, B 69, 3 Ocak 1961, s.92.

T.C. Milli Birlik Komitesi Genel Kurul Toplantısı, C 5, B 71, 5 Ocak 1961, s.82.

T.C. Milli Birlik Komitesi Genel Kurul Toplantısı, C 6, B 81, 9 Mayıs 1961, s.4.

T.C. Milli Birlik Komitesi Genel Kurul Toplantısı, C 6, B 84, 12 Mayıs 1961, s.9.

T.C. Milli Birlik Komitesi Genel Kurul Toplantısı, C 6, B 87, 17 Mayıs 1961, s.4.

Kitaplar

Gencer, Ali İsmet, **Hürriyet Savaşı**, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Talebe Cemiyeti Yayını, İstanbul, 1961.

İpekçi, Abdi, Coşar, Ömer Sami, **İhtilalin İçyüzü-1.Cilt**, Uygun Yayınevi, İstanbul, 1965.

Kaya, Asil, **Modernleşme Sürecinde Türkiye’de Gençlik Hareketleri 1865-1960**, Libra Yayınları, İstanbul, 2021, ss.493-497.

Nadi, Nadir, **27 Mayıs’tan 12 Mart’a**, Sinan Yayınları, İstanbul, 1971.

Öymen, Örsan, **Bir İhtilal Daha Var... 1908-1980**, 4. Baskı, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1987.

Özdağ, Ümit, **Menderes Döneminde Ordu Siyaset İlişkileri ve 27 Mayıs İhtilali**, 2. Baskı, Boyut Yayınları, İstanbul, 2004.

Taylak, Muammer, **Saltanat, 2. Meşrutiyet ve 1. Cumhuriyet’te Öğrenci Hareketleri**, Başnur Matbaası, Ankara, 1969.

Makaleler

“10 Kasım Matem Günü Olmamalıdır”, **Tercüman**, S 1946, 8 Kasım 1960, ss.1,5.

Alkan, Mehmet Ö., “27 Mayıs, Resmî Tarih ve Resmî İdeoloji”, **Birikim**, S 326-327, İstanbul, Haziran-Temmuz 2016, ss.208-217.

Arslan, Zehra, “Siyasilerin Beyanatları Çerçevesinde 27 Mayıs Darbesine Gidiş Süreci (27 Ekim 1957-27 Mayıs 1960)”, **Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi**, S 204, İstanbul, 2013, ss.33-82.

“Atatürk İçin Yas Tutulmayacak”, **Vatan**, S 6701, 8 Kasım 1960, s.1.

Börklüoğlu, Levent, “27 Mayıs Askeri Darbesi Sonrasında Ordu İçinde İktidar Mücadelesi: Milli Birlik Komitesi ve Silahlı Kuvvetler Birliği”, **Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, C 1, S 2, Osmaniye, 2017, ss.13-28.

“Bütün Vekiller İstifa Ettirildiler, Menderes de Gece İstifasını Verdi”, **Vatan**, S 5226, 30 Kasım 1955, ss.1-4.

Görmez, Kemal, Çetin, F. Gökçen, “1923-1938 Döneminin Popüler Mitolojisi: Atatürk Kültü”, **Akademi Sosyal Bilimler Dergisi**, C 5, S 15, Ankara, 2018, ss.49-60.

“Menderes’in Grupun Salâhiyetine Dair Söylediği Sözler”, **Vatan**, S 5227, ss.1-7.

Öymen, A.Ö., “Hürriyet Yolundaki İlk Bulvar Gösterisi”, **Ulus**, S 13264, 4 Ağustos 1960, s.4.

“Ticanî’lerin Şeyhi İle 12 Müridi Tevkif Edildi”, **Akşam**, S 11757, 28 Haziran 1951, ss.1-2.

Uzun, Hakan, “Türkiye’de 10 Kasım Törenleri: ‘İlk Matem’ 10 Kasım 1939’dan, ‘Atatürk Haftası’ ve ‘Matemsiz Atatürk’ü Anma’ Günlerine”, **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, C 19, S 38, İzmir, 2019, ss.135-170.

Ünder, Hasan, “Atatürk İmgesinin Siyasal Yaşamdaki Rolü”, **Modern Türkiye’de Siyasal Düşünce-2: Kemalizm**, Ed. Tanıl Bora, İletişim Yayınları, İstanbul, 2006, ss.138-155.